

STRUCTURE AND COMPONENTS OF MILITARY-PROFESSIONAL COMPETENCE

Vakhobov Anvar

Basic doctoral student of Tashkent State Pedagogical University
The phone number: +998908056001 e-mail: anvar.vahobov92@mail.ru

Annotation. The components of the development of military-professional competence of a pre-call up military teacher, the basic competencies aimed at further improving the military pedagogical skills of future specialists in the provision of basic military knowledge are described.

Keywords: military-professional competence, military pedagogy, military-professional knowledge, defense, military service, basic training.

ҲАРБИЙ-КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯ ТУЗИЛМАСИ ВА КОМПОНЕНТЛАРИ

Вахобов Анвар Абдусаттор ўғли
Низомий номидаги ТДПУ докторанти

Тел: +998908056001 e-mail: anvar.vahobov92@mail.ru

Аннотация. Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетенциясини ривожлантиришнинг компонентлари, бошланғич ҳарбий билимларни беришда бўлажак мутахассисларнинг ҳарбий педагогик малакаларини янада такомиллаштиришга қаратилган таянч компетенциялар баён этилган.

Таянч сўзлар: ҳарбий-касбий компетенция, ҳарбий педагогика, ҳарбий-касбий билим, муҳофаза, ҳарбий хизмат, бошланғич тайёргарлик.

Ўзбекистон Республикаси Қурулли Кучларида муҳим йўналишларидан бири таълим тизимини ривожлантириш, ҳамда касбий компетентлик ва шахсий психологик хусусиятлари қатъий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрларга йўналтирилган.

Ушбу масалани ҳал қилишда етакчи ролни мамлакатнинг чақириққача ҳарбий таълим ўқитувчиларини тайёрлашга йўналтирилган олийгоҳлари алоҳида аҳамиятга эга. Ҳарбий соҳада мутахассисларнинг тайёрлашнинг миқёси ва кўпқирралиги олий ўқув юртининг битирувчига қўйган махсус талаблари билан баҳоланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон стратегияси”¹ номли асарида таъкидланганидек, ҳарбий илми ривожлантириш борасида ҳарбий можаролар ва замонавий жанг амалиётларини ҳамда миллий ҳарбий санъат тарихини чуқур ўрганиш ва уни амалиётда такомиллаштириш муҳим вазифалардан биридир.

Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетенциялари тизими ва мазмуни ёритиш мақсадида айнан мазкур йўналишда илмий тадқиқотлар олиб борилмаган бўлсада, аммо, бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлигини шакллантириш масаласи маҳаллий Р.Ҳ.Джўраев, Н.А.Муслимов, У.Ш.Бегимкулов, М.Қуроноф, Ш.А.Акрамова, Ш.С.Шарипов ва бошқаларнинг илмий изланишларида ёритилган.

МДХ олимларидан Л.В.Долманюк, Б.Н.Савченко, Д.В.Мещеряков, К.В.Аксенов, Е.П.Пономарев, Д.В. Мещеряков, И.А.Захаров ва бошқаларнинг илмий тадқиқотларида олий ҳарбий таълим муассасаларида бўлажак мутахассисларнинг жанговар, профессионал, психологик, ахлоқий хусусиятларини шакллантиришнинг ўзига хос жиҳатлари ўрганилган.

¹ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Т.; “Ўзбекистон”, 2021.-457 б.

Бизнинг фикримизча, ҳарбий-касбий компетентлик тушунчаси негизда касбий сифатлар мажмуаси, қобилият ва ҳарбий-педагогик фаолиятда, билим, кўникма, ҳарбий маҳорат, профессионал ва ҳаётий тажрибаларни, ҳарбий бошқарувчанлик, кадриятлар ва маданиятни қўллаган ҳолда, муаммолар ва вазифаларни ҳал этишга шайликдан иборат жиҳатлар тушунилади.

Ҳарбий-касбий компетенциялар «бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг билим, кўникма, малака ва шахсий фазилатларини чақирикқача ҳарбий таълим мутахассислиги бўйича муваффақиятли фаолият учун қўллаш қобилияти ва тайёрлиги» сифатида белгиланади.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг “ҳарбий-касбий компетентлик” тушунчасига ҳуқуқий, психологик, педагогик асослар, шунингдек бўлажак ҳарбий раҳбар шахсига ва чақирикқача ҳарбий таълим тизимига ҳарбий-касбий мазмунлар киритилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Фикримизча бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг “ҳарбий-касбий компетентлик” тушунчасининг мазмуни ва тузулмасида ахлоқий-эстетик ва аксиологик хусусиятларни назарда тутиш муҳимдир. Жумладан:

- таълим самарадорлигини оширишда кадриятли ёндашувни такомиллаштириш режасини ҳарбий ватанпарварлик тарбияси, ҳарбий хизмат ахлоқи талабаларидан келиб чиққан ҳолда маънавий-ахлоқий, этик, эстетик тарбийлашни ҳам ҳисобга олган ҳолда комплекс режа асосида олиб бориш;
- ҳарбий ватанпарварлик ҳамда ҳарбий хизмат ахлоқига доир хислатларни тарбиялшда кадриятлардан фойдаланишни оиладан бошлаб, мактабгача таълим, умумий ўрта таълим, профессионал таълим, олий таълим муассасаларида узвий алоқада олиб бориш, ҳар бир талабанинг Ватан олдидаги бурчини идрок этишга эришиш;
- ўқув фанларига доир жорий, оралик ва якуний назоратларда талабанинг миллий истиқлол ғояси, кадриятларимизни билиш савияси, маънавий-ахлоқий меъёрларга қай даражада риоя этишни ҳамда ўз фаолиятида уни қўллашига эътиборни қаратиш;
- аксиологик ёндашув асосида чақирикқача ҳарбий таълим самарадорлигини ошириш мавзусида курс ишлари, битирув малакавий ишларини тайёрлашни ташкил этиш,
- Вақтли матбуот, айниқса “Ватанпарвар” газетаси, “Ўзбекистон армияси” каби саҳифаларда Ватанимиз тарихи, маданияти, анъанлари, ҳарбий кадриятларга бағишланган мақолаларни тарбиявий соатларда муҳокама этиб боориш ва бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисида ижтимоий фикр уйғотиш.
- ҳар бир талабада ҳарбий ва меҳнат интизомига, Умумҳарбий низмларига тўлиқ риоя этиш учун зарурий билим, кўникма, тажрибаларни эгаллаш орқали ҳарбий-касбий компетентликни ривожлантириш.

Юқоридаги келтирилган мазмун асосида бўлажак чақариувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий тузулишининг қуйидаги компонентларини ажратиш мумкин бўлади: ижтимоий-сиёсий, ахлоқий-эстетик, ҳарбий педагогик-психологик, ҳарбий деонтологик, ҳуқуқий ахборот, амалий фаолиятга доир (1.2.2-расм).

Ижтимоий-сиёсий компонент бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг асосий тариқибий қисмларидан бири ҳисобланади. Бунда миллий истиқлол мафқурасини шакллантириш, ҳарбий ватанпарварликни ва Ватан ҳимоячисига ҳамisha шайликни тарбиялаш, замонавий армияни шакллантириш ҳақидаги тўғри тасаввурни ҳосил қилиш, шунингдек ҳукуратимиз сиёсатини чуқур англаш, давлатимиз манфаатлари, урушларнинг қирғин келтириши, Ватанни ҳимоя қилишнинг моҳиятини, миллий армиямизнинг қудрати ва салоҳиятига бўлган ишончни кучайтириш муҳим вазифалардан саналади.

Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетенциясининг рефлексивлик компоненти фавқулодда вазиятларда, табиий ва техноген ҳолатларда, дала ўқув машғулотларида оқилона қарор қабул қилиш каби сифатлар билан белгиланади.

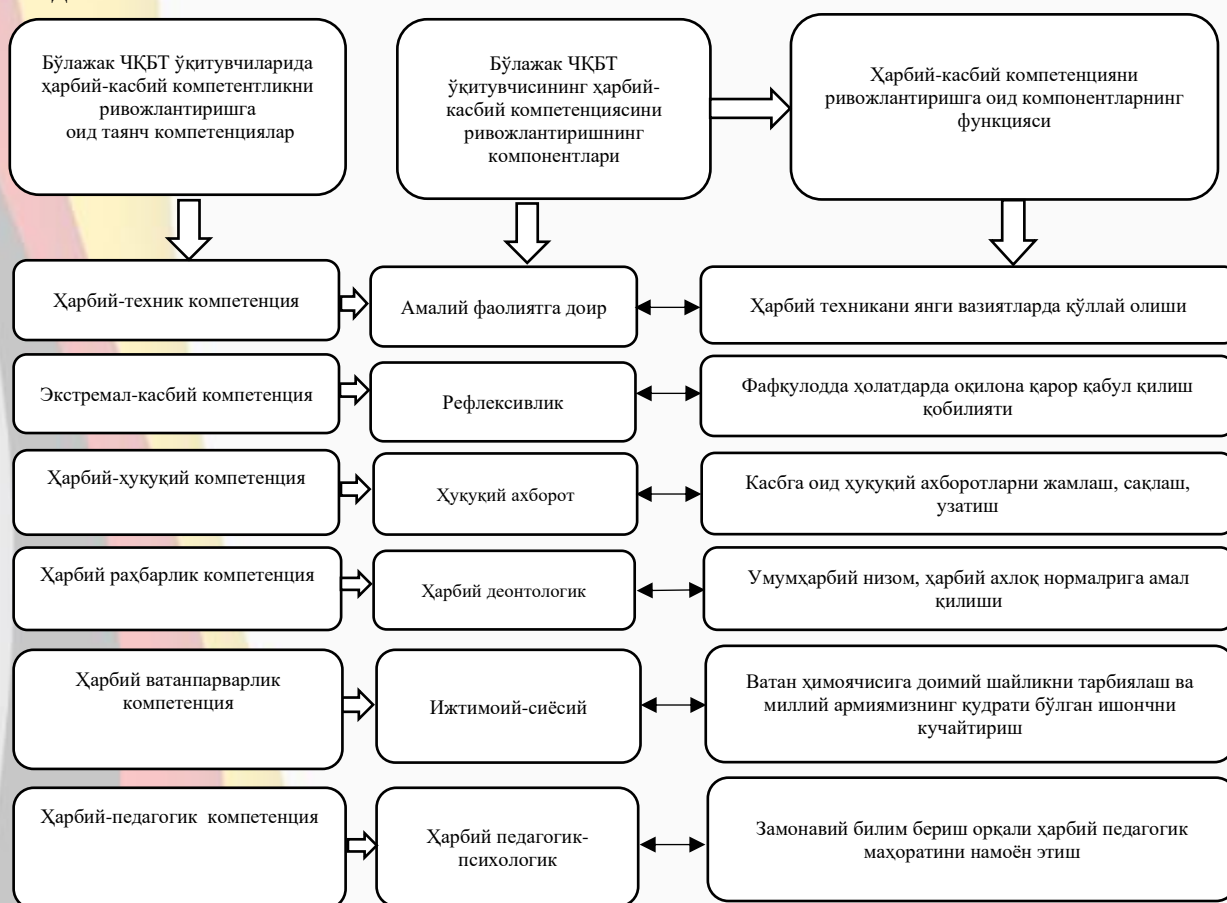
Ҳарбий педагогик-психологик компонент бу бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг касбий фаолиятида замонавий билим бериш орқали ҳарбий педагогик маҳоратини намоён этиш, амалий машғулотларда кўргазмалилик тамойилига асосланган ҳолда берилган

билимларни янда мустаҳкамлаш, билишга оид ҳар қандай машғулоти тўғри, мақсадли ташкил этиш, ўзининг психологик билимларини кучайтириш орқали руҳий имкониятларини тўғри баҳолай олиш, ўқувчи жамоаси билан ишлаш олиш, жасурлик, ҳарбий билимларни қўллаш олиш стратегиясига эгалик, ҳар қандай қийин шароитда психологик жиҳатдан бақувват ва иродали бўлиш каби сифатларини киритиш мумкин.

Ҳарбий деонтологик компонент бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг Умумҳарбий низом қоидаларига ҳамда ҳарбий ахлоқ нормалрига амал қилиши, ҳарбий педагогик фаолиятда касбий этика, ахлоқий меъёрларни, қадриятларни, талабларни шакллантириш ҳамда бўлажак ўқитувчининг касбий бурчини ҳалол, виждонан бажаришга мос келадиган ахлоқий, ҳуқуқий тамойиллар ва қоидалар мажмуидир.

Ҳуқуқий ахборот компоненти ўз навбатида бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг умумкасбий фанлар блокадаги “Ҳарбий қонунчилик асослари” фани негизида шаклланидиган чақирикқача тайёрлаш ва ҳарбий ватанпарварлик тарбиясини режалаштириш бўйича ҳужжатлар билан ишлаш борасида ҳуқуқий маданияти ва билимларидан ҳарбий-касбий фаолиятида фойдалана олиш, шунингдек таълим мусасаларидаги чақирикқача тайёрлаш ўқув-моддий базасини жиҳозлаш, асраш ва такомиллаштириш бўйича ҳарбий раҳбарлик тизимининг талабларига риоя этиш, ёшларни ўз фуқаролик бурчи ва конституцион мажбуриятларини бажаришга йўналтириш ва ҳарбий билим юртларига номзодларни саралаш бўйича ўрнатилган қонунчилик асосида иш юритишни амалиётга жорий этиш билан ифодаланади.

Амалий фаолиятга доир компонент бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳаракат ва амалларни янги вазиятларда қўллаш олиш, ҳарбий техника, қурол-яроғ ва ўқ-дорилар билан ишлаш кўникмаларини шакллантириш каби сифатларини тарбиялаш билан изоҳланади.

1.2.2-расм. Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетенциясини тузилмаси

Шунингдек, биз тадқиқотлар давомида чақирикқача ҳарбий таълим талабасининг ҳарбий-касбий компетенцияларини ривожлантиришнинг таркиби ва мазмунини олтига компетенциявий гуруҳларга ажратиш билан ифодаладик (1.2.3-расм)

Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий фаолият профили				
Ўқувчиларга қурол-яроғ, ҳарбий техника ва бошқа ҳарбий мулкни ишлатиш ҳақида бошланғич билимларни бериш	Ҳарбий-техник компетенция		Ҳарбий-ватанпарварлик компетенция	Ҳарбий-ватанпарварлик руҳидаги тадбирларни ташкил этиш ва ўқувчиларни жалб қилиш
Чақирикқача тайёрлаш, ҳарбий ишни ўрганиш бўйича факультатив дарслар ва тўғарақларга	Ҳарбий раҳбарлик компетенция	Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетентликни ривожлантиришга	Ҳарбий-педагогик компетенция	Ҳарбий-педагогик жараёнда ўқувчиларда билим, малака, кўникмаларни шакллантириш
Фавқулодда вазиятларда, табиий техноген ҳолатларда, дала ўқув машғулотида ҳаракатланиш қобилияти	Экстремал-касбий компетенция		Ҳарбий-ҳуқуқий компетенция	Касбга доир ҳуқуқий маданиятни ва касбий-ҳуқуқий статусини ривожлантириш

1.2.3-расм. Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетентликни ривожлантиришга оид таянч компетенциялар

1. Ҳарбий-техник компетенция қурол ва техника билан ишлаш ва улардан фойдаланишни ўқувчиларга ўргатишдаги тайёргарлик ва қобилиятни шакллантириш, уларни тўғри ишлатиш, ихтирочилик ва рационализаторлик ишларини ташкил этишни кўзлайди.

2. Ҳарбий-ватанпарварлик компетенция бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг тарбиявий фаолиятидаги компетенциялари ўқувчиларни ахлоқий-психологик таъминотни ташкил этиш, турли хил тарбиявий ишлар ва таълим муассасаларида тарбиявий

тадбирларнинг ташкил этиш ва шу кабиларни ўз ичига олади.

3. Ҳарбий раҳбарлик компетенция бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчиси бир вақтнинг ўзида ҳарбий раҳбар сифатида таълим муассасаси директори ўринбосари лавозимида таълим масканида ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш устидан назоратни амалга ошириш, ўсмирларни ҳарбий билим юртларига ва армия хизматида тайёрлаш бўйича иш олиб бориш, қарор қабул қилиш, бу борада муҳофаа ишлари бўлимларига ёрдам бериш, ўқув маскани педагогик жамоаси билан ҳамкорликда ишлашни ўз ичига олади.

4. Ҳарбий-педагогик компетенция ҳарбий-педагогик тайёргарлик ва машғулотларини ташкил этиш ва ўтказишга тайёргарлик билан боғлиқ компетенциялар киради. Ҳарбий-педагогик компетенция бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисида доимий юксак жанговар тайёргарликка эга бўлишлари, педагогик жараёнда ўз бурчини муваффақиятли бажаришлари учун юксак маънавий, сиёсий ва жанговар хислатларни, педагогик маҳоратни шакллантириш, ақлий ва жисмоний кучларини ривожлантириш, маънавий-руҳий тайёргарлигини амалга ошириш каби қобилиятларини шакллантириш учун хизмат қилади.

5. Экстремал-касбий компетенция бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисида табиий ва техноген фавқулудда вазиятларда ҳаракатланиш кўникмасини шакллантириш, келгусида таълим муассасаларида ўқувчиларнинг ҳаётида фавқулудда вазиятларда ҳаракатланиш кўникмасини ўқитиш ва амалда қўллаш, биринчи тез тиббий ёрдам кўрсатиш, пневматик қуроллардан фойдаланишда хавфсизлик қоидаларини ўргатиш бўйича қобилиятларини ўз ичига олади.

6. Амалий-жисмоний компетенция бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисидаги касбий-амалий жисмоний статус кўрсаткичларини ўстириш, ҳарбий-спорт тадбирларини тўғри ташкил этиш, дала ўқув машғулотларида кучнинг тўғри тақсимланишини назорат қилиш, доимий равишда жисмонан етук ва шай ҳолатда бўлиш каби сифатларни ўз ичига олади.

Бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетентликни ривожлантиришга оид таянч компетенциялар юқорида келтирилган ҳарбий-касбий компетентлик блокларининг мазмунини ёритишга қаратилган бўлиб, айнан мана шу компонентлар асосида ҳарбий таълим факультетларида бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчисининг ҳарбий-касбий компетентлигини ривожлантирилиши, бу борадаги асосий вазифаларнинг амалий ечимини таъминлаш имконини беради. Ҳарбий-касбий компетентлик тушунчаси мураккаб бўлиб унда бўлажак чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик ўқитувчиси ҳарбий таълим жараёнида ўқув-жанговар шайлик, интизом ва профессионаллик даражасини ошириш, ҳарбий меҳнатнинг ўқув-тарбия жараёнидаги маҳсули, ҳарбий-касбий билимларни эгаллаш орқали ҳарбий таълим жараёнида юзага келадиган мураккаб вазифаларни ҳал эта олиш қобилияти тушунилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Т.; “Ўзбекистон”, 2021.-457 б.
2. Джўраев Р.Х. Организационно-педагогические основы интенсификации системы профессиональной подготовке в учебных заведениях профессионального образования. Автореф. дисс...док. пед. наук. -Т.:1995. - 43 с.
3. Муслимов Н.А., ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси/ Монография. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2013. - 128 б.
4. Мещеряков Д.В. Идентификация компетенций выпускника военного вуза / Д.В. Мещеряков // Вестник Тамбовского государственного университета. Серия: гуманитарные науки. – 2012. – № 10(114). – С. 165-170.
5. Пономарев Е.П. Формирование профессионально - педагогической компетентности преподавателей военного вуза. Автореф. дисс...кандидата. пед. наук. -Уфа.:2013.